

Галина Гримашевич, Наталія Мельник

СЕМАНТИКА КОЛЬОРІВ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

У мові художньої літератури активно вживаною є лексика на позначення кольору, яка характеризується багатством семантичної наповненості та виконуваних функцій у контексті твору, що зумовлено великими естетичними можливостями цих лексем, їх здатністю створювати різноманітні образи в контексті художнього твору.

Лексика на позначення кольорів уже кілька десятиліть привертає увагу дослідників завдяки своєму семантичному багатству, різноплановості та активності використання, різноманітності джерел походження. Слово живе в контексті, має в ньому те чи інше значення. Адже більшість слів української мови багатозначні. У художньому творі вони можуть набувати певного емоційного забарвлення, вживатися з метою створення художнього образу. Пласт лексики на позначення кольорів є носієм обширного інформаційного потенціалу, у зв'язку з чим вивчення кольоропозначень здійснюється в різних напрямках. Опису ЛСГ кольоропозначень присвячені фундаментальні роботи Р. Алімпієвої, Н. Бахиліної, Л. Грановської, А. Брагіної. Вивченням кольоропозначень у психолінгвістичному аспекті займалася Р. Фрумкіна, вияв національно-культурного компонента кольоропозначень став предметом розгляду в роботах В. Клокова, І. Ковальської, І. Голубовської, С. Кулінської. Вивченню особливостей семантико-стилістичного функціонування назв кольорів у поетичних і художніх творах різних авторів присвячено праці О. Кондрашової, М. Тростникова, І. Камалової, Л. Єгорової та ін.

У центрі зацікавлень українських мовознавців – специфіка колірних лексем як особливої лексико-семантичної групи. Це питання розробляли у своїх працях О. Дзівак, І. Бабій. Стилістичні аспекти функціонування кольоропозначень описав А. Критенко; історію виникнення окремих кольороназв української мови досліджували В. Горобець, О. Дзівак, М. Чикало; структурно-семантичні типи – А. Кириченко, Ю. Франчук. Порівняльною характеристикою кольорів у різних мовах займалися О. Коваль-Костинська, Л. Медведєва, І. Ковальська [1: 56–62].

Багато вчених цікавилися роллю та значенням кольорів у художніх творах: переважно ці дослідження проводилися на матеріалі поетичних творів. У поезії кольори несуть більш виразне емоційне навантаження, служать засобом експресії. Поезія створює більше можливостей для використання прикметників на позначення кольорів як у прямому їх

значенні, так і в переносному (праці Т. Пустовіт). До проблеми кольорів у прозі звертались і вивчали їх роль та значення для прозових творів В. Ковальов, Н. Дарчук, Л. Гоцур. Зокрема вивченням творчості В. Шевчука займалися Г. Логвин, Н. Євхан, О. Нечитайло та Л. Масенко.

Людське мислення виробило певні поняття ознак – своєрідні узагальнення властивостей предметів і явищ. У мові для позначення понять узагальнених ознак існує спеціальний клас слів – прикметники. Прикметник є тією частиною мови, в якій означальна властивість виявляється найяскравіше. Вона послідовно відображена і в особливостях його семантики, і в морфологічній формі, і в синтаксичній ролі. Один і той же прикметник може вільно сполучатися з різними іменниками. Ця особливість пояснюється тим, що вони є назвами окремих не конкретно віднесених, а узагальнених ознак і за значенням абстрактніші, ніж, наприклад, більшість іменників. Узагальненість значення прикметників дозволяє їм сполучатися з іменниками різної семантики і таким чином одним і тим же звуком і морфологічним складом передавати не тільки безпосередні, об'єктивні ознаки предметів, а й вільно характеризувати предмет через морфологічно осмислену, перенесену ознаку [2: 140].

Відомо, що для опису семантики прикметників, серед них і назв кольорів, важливим є визначення їхньої когнітивної сфери, тобто сфери предметів чи подій, що мають відповідну ознаку. Практично це вирішується за допомогою розгляду семантичної сполучуваності прикметників з певними класами імен. З погляду когнітивної лінгвістики це завдання може розглядатися як окремий випадок проблеми категоризації і власне зводиться до питання: як можна знайти якісь підстави для того, щоб розглядати всі предмети, що позначають у мові прикметники, як певну категорію об'єктів? Деякі сучасні дослідники схилиються до думки, що єдиною підставою для такого об'єднання є мовні правила вживання відповідного прикметника [3: 248].

Метою нашої розвідки є дослідження семантичних особливостей назв кольорів у романі В. Шевчука „Дзигар одвічний” [4]; аналіз їх ролі та значення у контексті твору; з'ясування психологічних аспектів значення кольорів і особливостей використання інших частин мови з семантикою кольору.

Статистичне дослідження слів з семантикою „кольору” у мовленні дозволяє систему цих слів поділити на три підсистеми. До першої, основної, належать прикметники білий, чорний, сірий, зелений, синій, жовтий, червоний; до другої – прикметники блакитний, рудий, сивий, вживані як синоніми слів голубий, червоний, сірий та прикметник рожевий; до третьої – прикметники сизий, золотий, коричневий, голубий, фіолетовий, багровий, пурпурний, ружий, ліловий, вороний, гнідий, буряковий. Аналіз слів із значенням кольору за допомогою статистичних методів може виявити цікаві закономірності „кольорового бачення” прозаїків, поетів. Кожний письменник вибирає на різних етапах творчості, а

також у різних за жанром і основним настроєм творах певні частини кольорового спектру.

Валерій Шевчук увійшов в українську літературу як неперевершений майстер слова. У творах письменник використовує багато символів, зокрема вживає широкий спектр кольорів на позначення предметів та явищ. Якщо проаналізувати роман „Дзигар одвічний”, то тут важливе значення має символіка кольорів. Автор вживає велику кількість прикметників-кольороназв. Це такі кольори, як: чорний, білий, синій, червоний, жовтий, золотий, сірий, сивий, зелений, фіолетовий, рожевий, коричневий, блакитний, голубий, перламутровий, срібний, малиновий, темний. Загалом у творі назви кольорів ужито 406 разів. Отже, зрозумілим є те, що автор майстерно знаходить необхідні барви для змалювання природи, людини, предмета. Адже вживання такої широкої гами кольорів допомогло письменнику в їх реальному відображенні. Він не просто змальовує обставини, в яких діють герої, а й розкриває їх внутрішній стан. Багатобарвність, художня виразність описуваних об’єктів досягається значною мірою завдяки використанню колірних прикметників. Адже саме прикметники найчастіше використовуються для створення яскравих художніх образів. Переважна більшість цих слів мають первинну, типову для української свідомості семантику. Взагалі художній образ найчастіше створюється за допомогою переносного значення слова або спеціального лексико-семантичного прийому. Однак і в прямому значенні колірні прикметники в тому чи іншому контексті можуть продовжувати певні асоціації, стати основою художнього образу.

У романі „Дзигар одвічний” серед усіх кольорів Валерій Шевчук найбільше вживає *чорний* колір, а також синонім до нього – *темний*. Тому чорний колір займає найбільше місце у спектрі кольорів, які вжито у творі. Кількість використань – 78. Чорний колір – це колір сажі, вугілля, найтемніший колір на планеті. У романі цей колір письменник вживає для передачі внутрішнього стану героїв, опису їх почуттів та емоцій: „Зрештою почав пити не тільки тому, що в це діло втягували, – наповзала на душу *чорна* хмара” [4: 62]; „Але так уже в неї повелосся: коли її передчуття й підозри справджувалися, а це було майже завжди, в *чорному* банячку її серця закипала смола” [4: 185]; „Борис якось дивно смикнув головою, очі його *чорно* спалахнули, губи скривились, і він нехотя пішов з майстерні” [4: 25]. Чорний колір є своєрідним матеріалом, який допомагає письменнику при зображенні портретної характеристики героїв роману: *чорнезні очі, чорна зіниця, чорнолиця Боженчиха, чорне обличчя, темна шкіра, темні очі*. Наприклад: „Борис дивився на всіх *чорнезними* очима – видно було, що його тішить оцей мир і тиха злагода, заспокоєність, яку раптом усі відчували” [4: 252]; „Віталій звів голову, його маленькі *темні* очі, як гудзички, запалали” [4: 155].

Цей колір також є матеріалом в індивідуальній негативній характеристиці: „*Чорна* провісниця”, – подумала Марія, водночас відчуваючи й деяке задоволення, що на її поклик відгукнулася із сусідок

хоч би й ця” [4: 226]; „Зате чудово знала Романа медсестра станції рятування на водах, давно відома нам Хапуниха, від того її маленьке *чорне* серце наливалося утіхою, а водночас і злістю” [4: 183].

Таким чином, той чи інший образ створюється за допомогою тих емоцій та асоціацій, які викликає колір. Однак в українського народу чорний колір ніколи не асоціювався з чимось позитивним, світлим і чистим. Для нього цей колір завжди викликав тривогу, асоціювався з небезпекою, злом, сумом, смертю, тобто з усім, що приносило негативні відчуття, біль, смуток, горе. І в своєму романі В. Шевчук вживає чорний колір на позначення болю, суму, тяжкого внутрішнього стану героїв, зла. Отже, чорний колір у творі автор у переважній більшості вживає з негативною семантикою.

Крім чорного кольору, автор вводить у роман як синонім до нього прикметник *темний*. Цей прикметник має таке значення: позбавлений світла, погано освітлений; кольором наближається до чорного; не ясний, як і чорний, цей колір не несе в собі ніякого позитивного значення. Він також асоціюється з чимось лихим, злим, таємничим, загрозливим. У романі В. Шевчук поєднує прикметник *темний* з тим же іменником, що і чорний колір. Таким чином, авторові вдається створити корелятивні пари: *чорні* очі – *темні* очі, *чорне* обличчя – *темне* обличчя. Завдяки темному кольору автор створює зорові образи своїх героїв і передає їх внутрішній стан: „Не через те, що в нього зменшилися клопотів, а тому, що боявся за цього хлопця, було в нього щось *темне*” [4: 6]; „Любив цього *темного*, замкнутого в собі Бориса...” [4: 50]. Отже, прикметники *чорний* і *темний* вживаються у романі в первинному значенні кольору і в переносному, який пов’язаний з асоціаціями, що виникають у людини, коли вона його сприймає. Варто зазначити, що автор вдається до образних значень, до тропів не лише тоді, коли перед ним стоїть завдання описати цілком невідоме явище, а найчастіше тоді, коли відоме явище він хоче розкрити в якомусь новому незвичайному зв’язку з іншими явищами людського буття.

Використовуючи тропи, до складу яких входять прикметники-кольори, автор порушує автоматизм сприйняття, реалізує ефект словесної несподіванки, який завжди містить у собі розрахунок на те, щоб викликати у читача відповідний потрібний авторові в певний момент настрій, те чи інше переживання. Так, вживаючи прикметник *чорний* у своєму первинному значенні, автор передає ознаку предмета за кольором. Вжитий у словосполученні *чорна* доля прикметник *чорний* є постійним епітетом. Він виражає не тільки колір, а й викликає ряд асоціацій у свідомості читача (доля нелегка, нестерпна). Також постійними є епітети „*чорнезні очі*”, „*лагідненькі очка, чорні як терен*”, які є усталеними виразами в усній народній творчості. („...отакі собі масненькі, лагідненькі очка, *чорні* як терен, аж не розібрати, де зіниця, а де райдужна оболонка” [4: 165]; „Я й справді її *чорна* доля”, – приречено думав Роман” [4: 144]. У словосполученні „*чорні* дні” („Еге ж, мало того, що раз чи двічі на рік улаштовує їм *чорні* дні, наводячи лад у своєму царстві із нещадністю

тирана, він почав тепер принаймні раз на місяць їх усіх дурити” [4: 162]) автор зосереджує увагу на тих асоціаціях, які викликає чорний колір у людини. Це стійке словосполучення має усталену в народній свідомості семантику – труднощі, негаразди, тяжке становище. У нашому прикладі це словосполучення можна трактувати як неблагополуччя, неспокійні похмурі дні у сім’ї. Постійним епітетом виступає і „чорна вода”. Він викликає ті емоції, які виникають у читача, коли він уявляє цю картину як реальну. Прикметники *чорний* і *темний* є також матеріалом для створення метафор. Слова з семантикою кольору є саме тим матеріалом, який необхідний для передачі барв навколишнього світу. У романі в ролі метафори автор вживає словосполучення *чорний вогонь* („Він сидів перед батьком напружений і насторожений, повен якоїсь киплячої, може, й справді для Віденка, незбагненної енергії, повен *чорного* вогню, який палав у його тернових круглих очах” [4: 156]). Ця метафора несе емоційний зміст загальноомовної метафори. Своєрідно вжито прикметник *темний* у метафоричному сполученні „*темний холод*”, який асоціюється не з прямою ознакою кольору, а вказує на зміст означення. Отже, у романі „Дзигар одвічний” В. Шевчук вживає прикметники *чорний* і *темний* у прямому і переносному значенні. Крім цього, ці прикметники є матеріалом для побудови метафоричних сполучень та епітетів, які широко представлені у творі.

Лексеми зі значенням білого кольору вжито в романі 72 рази, що становить 10% від загальної кількості назв кольорів. Прикметник *білий* об’єднує навколо себе найрізноманітніші речі і явища навколишнього світу, такі, як молоко і сніг, льон і вату, полотно і цукор, пір’я лебедя і полярного ведмеда, обличчя, зуби, руки людини, світло. Однак білий поширюється на абстрактні предмети, на об’єкти духовного і суспільного життя, продукти нашої думки, фантазії; при цьому білий втрачає семантику кольору [5: 89]. На противагу чорному білий колір містить у собі значення „чистий”, „ясний”. Тому в народі білий колір пов’язаний з чимось світлим, беззмарним. Найбільше і найвиразніше семантика білого кольору в романі В. Шевчука „Дзигар одвічний” виявляється в поєднанні прикметника з іменником (*біла стіна*, *біла глина*). Поєднання цих частин мови не лише передає колір, а й виразно підкреслює позитивне значення білого кольору. Поєднання прикметника *білий* з іменником відбувається і в таких словосполученнях: *білі простирадла*, *біла сорочка*, *біла теніска*. Завдяки цьому поєднанню автор прагне нагадати, що білий одяг для українського народу є традиційним. Білий колір автор вживає і при описі тварин (*білий кінь*, *білий песик*) та рослин (*білі дзвіночки*). У романі автор намагається створити настрій чистоти, передати любов до оточення, навколишнього світу, до життя. Для цього письменник вживає постійний епітет „*білий світ*”, у якому прикметник *білий* ще більше підкреслює значення білого кольору. Радість людей, їхній веселий настрій та сміх письменник також передає через цей колір: „...і їхні *білі* зуби весело поблизкували” [4: 223]. Прикметник *білий* вживається у первинному значенні, найчастіше передаючи колірну ознаку предметів і явищ, і є засобом вираження

позитивної емоційної оцінки, передачі „суб’єктивного забарвлення” індивідуального образу предмета, бо здавна він є кольором радості, світла і чистоти. З прикметником *білий* автор будує епітети (*біла хата*, *біла сорочка*, *білі стіни*). Такі епітети свідчать про чистоту, охайність, світлі помисли українського народу („Через те дядьки благодушно відійшли, ще раз кинувши заздрісного погляд на сліпучо-білі стіни дому Дяденків...” [4: 83]; „Наша хата така біла – любо глянути” [4: 137]). Своєрідно вжито прикметник *білий* у словосполученні *чорно-білий* птах („У цей час *чорно-білий* птах над їхніми головами кавкнув, зробив широке коло і почав набирати висоту”) [4: 192]). Білий птах є втіленням світлого, чистого, беззмарного. Але в нашому випадку він має і чорний колір, тому це ознака неповного втілення цієї думки. Письменник утворює епітети тоді, коли хоче вказати на якусь деталь у портреті героя: „Бобойченко раптом змовк і закліпав *білястими* віями, дивлячись не без хитринки на Романа” [4: 157]; „Потому очі в Бобойченко стали голубі, тихі й прохальні, ніби він переконував колегу, що треба полюбити світ, а *білясті* його вії при цьому розчулено покліпували – він не так умовляв Романа, як просив” [4: 158]. Неодноразово зустрічаємо в романі словосполучення „*біла стежка*”: „Тече між зіллям тоненька *біла* стежка, всипана камінцями, які поблискують, ніби діаманти, чи є щось красивіше, як стежка у траві?” [4: 83]. Цей епітет автор вживає для передачі тих почуттів та емоцій, які викликає у нього зображення. Цікавими є у творі й метафоричні сполучення (*білий біль*, *біліми дзьобиками*): „Жасминові бутони проклінулися *білими* дзьобиками – не сьогодні-завтра обіллються квітом”; „...чому в серці спалахнув *білий* біль, синій смуток і золота ненадійна радість...” [4: 224]. У першому реченні чітко простежується надія на світле майбутнє. Але друге речення говорить про смуток, біль, розчарування.

Традиційністю, усталеністю відзначають в українській літературній практиці прикметники на позначення синього, блакитного кольору. В романі ці кольори автор вживає 73 рази, що становить 12% від загальної кількості кольорів. Ці прикметники активно вживаються в первинному значенні і перебувають у синонімічних відношеннях. Синій колір є середнім між блакитним і фіолетовим [5: 93]. У більшості випадків прикметники *голубий* та *блакитний* вживає автор з іменниками очі („Була навіть по-своєму гарна – струнка білявка з наївними *голубими* очима” [4: 4], вода („Любив дивитися, як переходить зелень берегів у *голубизну* води” [4: 85], ріка („Скелясті береги, порослі ліщиною, *голуба* ріка, соковита лискуча трава, квіти...” [4: 83], світло („Мирно балакав телевизор, в кімнату вливалось, заповнюючи її, *голубе* світло...” [4: 50]. Поєднуючи ці кольори з абстрактними явищами, у яких значення кольору нівелюється, автор досягає ефекту емоційного заглиблення у суть цих явищ. Співвідношення „реального” і метафоричного осмислення кольору має бути визначене тільки за допомогою контексту. Здебільшого всі епітети, побудовані на семантиці кольору, вживаються в контексті не тільки з прямим значенням, а набувають вторинного метафоричного змісту [5: 94]. Так, традиційні

епітети *синій, голубий*, поєднуючись з іменником *світло*, розширюють семантичні зв'язки з іншими поняттями, точніше стають складовими частинами ширших метафоричних структур („Пробачила, що та хата залита перламутрово-синім світлом і листя на дубах також *синіє*” [4: 145]; „Блідо-*синє* світло розливалось по землі, блідо-*сині* промені текли від смарагдового світла...” [4: 130]. Образи, які створив автор за допомогою прикметників *синій, голубий, блакитний*, виразні, легкі для сприймання, хоча й належать до гами „холодних кольорів”. Ці кольори викликають у читача асоціації, які пов'язані зі спокоєм, мудрістю та піднесеністю.

Численним у романі є зелений колір, який зустрічається 40 разів, що становить 9,8% від загальної кількості назв кольорів. Розглядаючи слова на позначення зеленого кольору (*зелень, зеленіти*), помічаємо, що зелений – це колір, який мислиться не як ознака, а як самостійна субстанція, *зеленіти* – це ставати зеленим, виділятися своїм зеленим кольором чи набувати зеленого кольору [5: 101]. Походження прикметника *зелений*, спільного для всіх слов'янських мов, пов'язано зі словом *зело* – *зелень*, рослини. У романі письменник вживає прикметник *зелений* для опису весняної пори року: „Тополя, ясна річ, хотіла жити й випускала із стовбура *зелені* пагони” [4: 253]; „*Зелень* за останні дні розбуялася...” [4: 103]. Автор використовує цей прикметник у його первинному значенні – для позначення предметів, явищ природи, яким притаманне зелене забарвлення (трава, дерева, листя). Вдало вжито прикметник *зелений* в описі героїв у значенні „збліднути від злості”: „Він *позеленів* і відверто сказав, щоб вона залишила його в спокої, йому вже в печінках сидить її прив'язливість” [4: 39]. Завдяки одній лише деталі письменник може змалювати складний образ, сповнений глибокого змісту. Особливо активно використовує В. Шевчук метафоричні сполучення, в яких є семантика конкретного зеленого кольору – ознаки, що характеризує рослинний світ землі. Прикметник з ознакою зеленого кольору, який є символом життя на землі, поєднуючись з іменником, позначає і підсилює, увиразнює значення „початку нового життя”. Отже, прикметник *зелений* виступає в контексті роману, щоб передати враження від здорового сприймання явищ. Цей колір автор вживає з первинною семантикою.

Частотою використання визначається також червоний колір. Кількість вживання становить 32 рази (7,9%). У романі „Дзигар одвічний” червоний колір не домінує, але автор досить часто вживає прикметник червоний. Пряме називання червоного кольору зустрічається у словосполученнях *червона барва, червоні щоки*. „Борис відчув, що *червона* барва заливає йому обличчя „[4: 60]; „– Дістав *червоної* барви, – сказав Борис. – Хочу дах пофарбувати” [4: 202]. Варто зазначити, що червоний колір вживається у прямому значенні. У переважній більшості його вжито для передачі кольору обличчя: „Отже, він шов із *червоним* обличчям, і все навколо *червоніло*, немов світ соромився того, що сталося” [4: 259]; „...мала Хапуниха круглі *червоні* щоки і не мерзла навіть тоді, коли станцію рятування на водах облягали сніги, і вона ставала станцією рятування на

кризі” [4: 27]. У цьому прикладі червоний колір обличчя асоціюється з добрим здоров’ям, веселим настроєм, бадьорим самопочуттям. Часто в романі автор вживає червоний колір, щоб передати емоційний стан людини, переважно злість, гнів, хвилювання, сором: ”– Не зманой! – Марія аж *почервоніла* з спересердя” [4: 229]; „Але вийшовши із заростей бур’яну, він болісно відчув, що *червоне* небо на заході ніби відбило *червону* барву його обличчя” [4: 258]. Своєрідно вжито прикметник червоний у словосполученнях *червоний позир*, *червоний світ*, *червоний вогонь*. Вони насторожують читача, несуть у собі щось złе.

У творі зустрічається прикметник *темно-червоний*, який автор використовує на позначення насиченого червоного тону. Цей прикметник є синонімом червоного кольору („...вона потребувала тієї темряви, *темно-червоної*, бо саме таку барву засвітили в очах сльози” [4: 167]). За допомогою цього насиченого тону автор досягає висоти – передати внутрішній психічний стан людини, її емоції та почуття.

Як синонім до червоного кольору автор вводить у роман *рожевий*. Він означає світло-червоний колір. Автор вживає традиційну метафору на позначення смеркання: „*Рожевий* з синім смерк привіявся до нього і приніс з собою легкий смуток” [4: 201]. Цікавим є словосполучення *рожеві окуляри*. Воно характеризує образ Марії. Письменник навмисно обрав до іменника окуляри прикметник рожеві. Він намагався показати безмежну любов матері, яка по-справжньому не знає свого сина. Прикметникове означення *малиновий* є також синонімом червоного кольору. Автор вживає цей прикметник при створенні епітета *малинові хмари*.

Прикметник *сірий* означає колір середній між білим і чорним, барва попелу. В.Шевчук вживає цей колір у його первинному значенні. Він асоціюється з буденністю, смутком, втомою. Цей колір автор використовує для опису зовнішніх деталей в образах героїв твору: „У білій тенісці і *сірих* штанах ходить її брат” [4: 197]. Також за допомогою цього кольору автор передає внутрішній стан героїв: „Але і в тверезого і в п’яного в нього не зникав *сірий* смуток” [4: 9]; „Напився із тим не вельми тямковитим Бобойченком на зеленій траві під Замковою горою, бо сподівався, що те зелене виміє з нього бридке почуття, *сіре* чи чорне...” [4: 160]. З використанням сірого кольору пов’язаний опис навколишнього середовища, зокрема вигляд вулиці: „Від того вулиця й стала така *сіра* й негарна, навіть трава *посіріла*” [4: 262]. У творі сірий колір вжито з негативним значенням. Автор намагається передати ту буденність і втому, яка поселилася у самих героях. Він підкреслює, що навіть світ став сірим.

Жовтий – це колір основного спектру, середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, ясного жовтка, соняшникового суцвіття [7: II: 540]. Назву вжито в романі 24 рази (5,9%). У народній творчості жовтий колір – це колір розлуки, і звідти з такою семантикою приходять відповідні означення в сучасну літературу, лише трансформуючись і ускладнюючись. У романі В. Шевчук використовує цей прикметник, щоб передати колір: *жовте листя*, *жовте небо*, *жовтувате світло*.

Прикметник *жовтий* автор вживає у творі для того, щоб описати прихід осені: „Він навідав Малого тільки тепер, коли вже осінь *пожовтила* листя...” [4: 217]. Змальовує письменник достиглі лани зерна: „Довкола шелестіли вже побиті *жовтизною* сухі стебла ячменю” [4: 172]. Своєрідно зображує В. Шевчук похилий вік людини. Він вводить словосполучення *жовті провісниці у жовтих сукенках*, яке підкреслює символічність жовтого кольору.

На позначення жовтого кольору письменник вживає прикметник *золотий*. Небагато знайдеться в українській мові слів, які б за різноманітністю семантики могли б конкурувати з цим словом. Утворений він від іменника золото, що в різних варіантах уживається в усіх слов'янських мовах. Первісне значення слова золотий – „зроблений із золота”: золота монета, золотий перстень. Це основне значення слова дало кілька переносних, метафоричних значень, які вказують на ознаку подібності: 1) за кольором, блиском; 2) за цінністю золота як металу [8: 22]. Прикметник *золотий* із значенням „кольором подібний до золота” вживається найчастіше для означення жовтого кольору листя дерев, круглого місяця, золотоперої пташки, золотого цвіту. Ці прикметники-епітети викликають у читача яскраві зорові образи, вносять потужний струмінь експресії у розповідь: „Не чекаючи сутінків, хлипав *золотими* трелями по той бік річки соловей, повітря стало густе, чисте, з легким присмаком тополиних листків” [4: 98]. Словосполучення з метафоричним змістом типу *золотий місяць* належить до традиційних висловів: „Зелений місяць травень і *золотий* місяць над головою...” [4: 102].

Активністю відзначається і прикметникове означення *срібний*. Воно не тільки вказує на певний колір, а й має виразну позитивну оцінку семантику. Цей прикметник вжито з метою опису героїв: „Простоволоса голова *срібно* сяяла, туман покривав її дрібненькими крапельками...” [4: 232]; „*Срібною* барвою сяяло Маріїне лице, *срібною* барвою облилися її руки – безживні, всохлі з темним жиллям” [4: 124]. У словосполученні *срібні хмари* ознака срібного кольору припускається хмарами, що є традиційним. „Після дощів прийшли розкішні сонячні дні, над землею висіли *срібні* хмари, повітря налилося запахами сонця, літніх квітів і соковитої зелені” [4: 179].

Слово *сивий* означає колір, який утратив своє забарвлення, став білим, сріблястим [7: IX: 232]. Цей колір вживається в романі 8 разів. Семантична структура прикметника *сивий* і співвідносних з ним інших лексико-граматичних форм характеризується тісною взаємодією, переплетенням двох основних компонентів – „знака кольору предметів” і „характеристика певного стану людини, вираженого через зовнішню ознаку – колір волосся”. Очевидно, другий компонент семантики – віднесеність до людини, її стану – і зумовлює активне використання прикметника в переносному значенні, що нейтралізує ознаку кольору, а натомість підкреслює значення „тривожний” „сумний”, „дорогий”, „давній” тощо [5: 11]. У романі В.Шевчук використовує цей колір майже в усіх випадках на означення волосся літніх людей: „По білій стежці ішов старий чоловік із

сивою кучмою волосся, за спиною в нього була в'язка трави..." [4: 96]; „Вона вже лежала в ліжку, літня жінка, з тонкими й досі гарними рисами обличчя, з пишною кугурою *сивого* волосся..." [4: 66]. Як художню деталь у портреті автор створює словосполучення *сиві очі*, щоб підкреслити тривогу, смуток у душі героїв.

У романі „Дзигар одвічний” автор вживає кольори, які не представлені широкою частотою вживання, але їм також належить певне місце.

Письменник використовує прикметник *фіолетовий*. Фіолетовий – сьома нота небесної веселки, колір поетів та філософів. Це творчий, чуттєвий та філософський колір, а з іншого боку – він чудернацький, сумний, похмурий. Фіолетовий колір є малочисельним у романі. Цей прикметник запозичений в українську мову і має значення ‘синій з червонуватими відтінком; темно-бузковий; фіалковий’ [7: X: 603]. У творі вжито фіолетовий колір на позначення фарби: „– У *фіолетове*? – спитала Наталка” [4: 100].

Прикметник *перламутровий* містить у собі щось незвичайне, красиве, захоплююче: „...в руці в неї був пук кропиви, яка вигравала *перламутровою* синявою” [4: 130].

Коричневий колір не належить до улюблених кольорів українського народу. Найбільш вірогідною причиною є те, що цей прикметник етимологічно пов’язаний з назвою реалії (речовини), яка в Україні не поширена, а завезена з інших країн: коричневий – колір смаженої кави, брунатний [7: IV: 291]. У тексті твору цей прикметник автор вживає на позначення барви: „Чого у *фіолетове*? У *коричнєве*, коли дістану фарби. Або ж у червоне” [4: 100].

Творчість Валерія Шевчука надзвичайно багата на лексику, що позначає кольори. У романі „Дзигар одвічний” автор пропонує читачу побачити, зрозуміти та відчувати кожний з кольорів, що наповнюють твір. Роль та значення кольорів важливе. Адже вони допомагають письменнику в змалюванні картини, образів героїв, подій. Завдяки кольору можна зрозуміти, які саме емоції, почуття переживають герої твору. Вживання широкої гами кольорів допомогло В. Шевчуку у змалюванні реального навколишнього середовища. Крім того, автор уміло використовує інші частини мови з семантикою кольору (дієслова, іменники).

1. Горобець В.Й. З історії назв кольорів в українській мові // Культура слова. – К., 1977. – Вип.12.
2. Сучасна українська літературна мова. – Т. 3. Морфологія / За ред. І.К.Білодіда – К., 1979. – 583 с.
3. Вежбица А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996. – 299 с.
4. Шевчук Валерій. Дзигар одвічний. – Київ, 1990. – 268 с.
5. Пустовіт Л.О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. – К., 1983. – 155 с.
6. Порожнюк А.Л. Червона барва в мові художнього твору // Культура слова. – 1989. – Вип. 38.
7. Словник української мови. В 11-ти томах. – К., 1970.
8. Панько Т.І. Слово золотий у поезії І.Франка // Рідне слово. – К., 1974. – С. 22-27.